

DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ'NÜN DÖNÜŞÜMÜ

Prof. Dr. Ahmet ŞAHİNÖZ
Hacettepe Üniversitesi İktisat Bölümü
Öğretim Üyesi

- Dünya Ticaret Örgütü ve Küresel Ekonomi

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası küresel ekonominin sacayaklarını oluşturmaktadır. Bu üç kurumun temelleri, II. Dünya Savaşı sonrası dünyanın en önemli ekonomik ve politik gücü haline gelen ve yeni dünya düzenine yön veren ABD tarafından atılmıştır. IMF, dünya finans piyasalarında istikrar sağlayıp üye ülkelerin dış ödemeler konusunda karşılaşılabilecek güçlüklerle çözüm ararken, Dünya Bankası önce Avrupa ekonomisinin onarımına, daha sonra ise gelişmekte olan ülkelerin kalkınma programlarına finansman desteği sağlayacaktır. Uluslararası ticaretin düzenlenmesi ise DTÖ'ye bırakılmıştır.

II. Dünya Savaşı sonrasında başlatılan ulusal ekonomik atılım programları ve "neo-liberal" dış ticaret politikaları uluslararası ticarete yeni bir ivme kazandırmıştır. Neo-liberal politikalar çerçevesinde uluslararası ticaretin önündeki tüm engelleri aşamalı olarak ortadan kaldırmayı kendisine temel hedef sayan GATT (Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması), yani 1995 yılında DTÖ'nün yerini ve işlevlerini devraldığı çok taraflı ticaret anlaşması, yarım asırlık dönemde dört temel konferans; Cenevre (1947), Annecy (1949), Torquay (1951), Cenevre (1956) ve dört round; Dillon (1960-61), Kennedy (1964-67), Tokyo (1973-79) ve Uruguay (1986-93) gerçekleşmiştir. Söz konusu tüm konferans ve roundlarda çok taraflı görüşmeler "karşılıklı ödün" tekniği ile yapılmış ve serbest ticaret uygulamalarına adım adım yaklaşılmıştır. Nitekim, 1947 yılında ortalama %40 olan sanayi ürünleri gümrük vergisi oranını 1960'lı yılların sonlarına doğru %10'a, 1990 yılında %5'e ve günümüzde %3'e çekmeyi başarmıştır. Savaş sonrası 20 milyar dolar civarında seyreden dünya ticareti, dünya üretim düzeyindeki her bir birimlik yıllık büyümeye karşılık, ortalama olarak 1,5 birimden daha fazla artarak yeni yüzyılın başında, 2001 yılında 7,6 trilyon doların üzerine yükselmiştir. Bu yöndeki gelişmeye bağlı olarak dünyada toplam ihracatın toplam gelir içindeki payı %6'dan %30'a çıkmıştır.

Uluslararası ticaret ekonomik büyümenin tek kaynağı olmasa da, dünya ekonomisinin gelişmesine çok önemli katkılarda bulunmuştur. Ekonomilerini uluslararası ticarete açabilecek bir düzeye yükseltip dış ticarete yönelen gelişmekte olan ülkeler, özellikle uluslararası ticaretin hızla geliştiği dönemlerde dış pazarlardan yararlanıp ekonomik büyümelerine ivme kazandırmışlardır. Başlangıçta, yani 19. Yüzyılın ikinci yarısından I. Dünya Savaşı'na kadar geçen dönemde, yalnızca "büyüklerin ekonomik özgürlüğü" anlamına gelen serbest ticaret, yarım asırlık bir zaman diliminde sınırlı bir genişleme ile "orta büyüklüktekiler"i de içine almıştır. Bugünün yeni endüstrileşmiş ülkeleri sayılan Brezilya, Meksika ve Güney Kore, Tayvan, Hong Kong ve Singapur gibi ülkeler endüstrileşmelerini büyük ölçüde uluslararası ticarete borçludurlar. Bu ülkelere son 10-15 yıldır Filipinler, Malezya, Endonezya ve Tayland gibi başka Uzak Doğu ülkeleri de katılmıştır.

Serbest dış ticaret rejimi ve ekonomik büyüme arasındaki olumlu ilişki çeşitli uluslararası araştırmalar tarafından da doğrulanmaktadır. Dünya Bankası ve IMF tarafından gelişmekte olan ülkelerde “ticaret politikaları” ve “ekonomik büyüme” konularında yapılan ve 1963-1992 yılları arasındaki otuz yıllık dönemi kapsayan çalışma şöyle bir sonuca ulaşmıştır: Dışarıya daha fazla açık ülkeler diğerlerine oranla yılda ortalama 2 ile 6 puan arasında daha yüksek bir ekonomik büyüme gerçekleştirmişlerdir. Bu konuda Birleşmiş Milletler tarafından yapılan ve yaklaşık aynı dönemi kapsayan bir araştırma da benzer sonuçlar vermektedir: 1960-93 döneminde yukarıda adı geçen ve dünya ekonomisi ile en ileri düzeyde bütünleşme başarısını gösteren “Asya Kaplanı” 7 ülkede kişi başına GSYİH, öteki gelişmekte olan ülkelerinkinden 2 kat daha büyük bir hızla büyümüştür; I. grup ülkelerde 5 ile çarpılan kişi başına gelir, II. grup ülkelerde ancak 2.5 ile çarpılabilmektedir. Sonuç olarak, 1970 yılında endüstrileşmiş ülkelerin kişi başına ortalama gelirlerinin yalnızca % 14’üne denk gelen bir gelire sahip olan Güney Kore, bu rakamı çeyrek asır sonra % 40’a yükseltebilmiştir.

Endüstrileşmiş ülkelerin Uruguay Round anlaşmasına göre gümrük tarifelerini şu an % 3'lere çekmiş olmaları ve tarife dışı engelleri büyük ölçüde azaltmaları gelişmekte olan ülkelerin ihracatlarına hiç şüphesiz yeni bir ivme kazandırabilecektir. Ancak burada temel koşul, sözkonusu gelişmekte olan ülkelerin uluslararası rekabete açılacak endüstriyel güce sahip olması, yani dünya “ticaret katarı”nın hızına ayak uydurabilecek nitelikte “vagon”lar üretebilmesidir. Bu koşul sağlanmadığı takdirde, uluslararası ticaret ekonomik büyümeyi özendirmez bir yana, büyümenin dinamiklerini de yok edebilir. 1970 yılında gelişmekte olan ülkelerin %5,5 civarında olan dünya sanayi ürünleri ihracatı içindeki payının dört kat artarak, 1993 yılında % 22’ye yaklaşması ancak bu payın 2/3’ünün Uzak Doğu ülkelerinin kontrolünde bulunması, yukarıda açıklamaya çalıştığımız koşula dayalı “dış ticaret-büyüme” ilişkisinin bir göstergesidir.

Bu gelişme Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ekonomilerinin oluşturduğu ve kendileri dışında kalan dünyayı “hammadde kaynağı ve mamul madde pazarı” biçiminde tanımladığı geleneksel uluslararası ekonomik ilişkilerde bir gedik açabilmiştir. Bilginin çağımızda hızla yayılması, eski endüstrileşmiş ülkelerin geçmişte sahip oldukları avantajları zayıflatarak bu gediği daha da genişletmiştir.

Dışa açılma ve dünya ekonomisi ile bütünleşmenin ulusal ekonomik gelişme ve büyüme aracına dönüşebilmesi, gerçekten de bir takım ön koşulların yerine getirilmesi ile olasıdır. Çünkü serbest ticaret, ticareti yapanların aynı kurallara uyması ve aynı araçlara sahip olması koşulu ile gelir-refah arttırıcı, yani üretken bir faaliyete dönüşebiliyor. Zaten, II.Dünya Savaşı sonrasında dış ticaret aracılığı ile dünya ekonomisi ile bütünleşerek gelişen ülkeler, endüstriyel gelişme ve çeşitlendirme temelinde dışa açılma politikaları izlemişlerdir. Demek ki başarının yolu, ilk küreselleşme sürecinde, yani 19. yüzyılda, Güney yarı küreye dayatılmak istenen “tamamlayıcılık”tan değil, tam tersine rekabetten geçmektedir. Bir başka ifadeyle, dışa açık büyüme kuzey yarı kürenin sanayi ürünlerine karşılık yalnızca hammadde ve tarımsal ürünler üreterek değil, fakat tam tersine sanayi ürünü üretip Kuzey yarı küre ile rekabete girmekten geçmektedir.

“Yeni sanayilemiş” ya da “sivrilmiş ülkeler” diye adlandırılan gelişmekte olan ülkelere Latin Amerika ülkeleri ve Güney Kore, ilk sanayileşme çabalarına,

sanayileşmiş ülkelerin derin bir ekonomik bunalıma girdiği 1930'lu yıllarda girişmişlerdir. Türkiye'nin de bu dönemde devlet öncülüğünde aynı yönde, sınırlı bir ölçüde de olsa atılımları mevcuttur. "İthal ikamesine dayalı sanayileşme politikaları", 1950'lerden sonra Hindistan gibi bir takım Asya ülkelerinde de denenme olanağına kavuşmuştur. Üretimi iç pazarlara dönük, teknolojisi dışarıya bağımlı olan sözkonusu sanayiler, iç talebin sınırlı olması ve geleneksel ürün ihracatına dayalı döviz gelirlerinin yeterince artmaması sonucunda kendilerini geliştirmekte çok büyük sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Aynı süreci, Türkiye de 1970'lerin ikinci yarısında yaşamıştır. Kısacası, 19. yüzyılda oluşturulan uluslararası işbölümü çerçevesinde, gelişmekte olan ülkelere biçilen "tamamlayıcılık" rolü tam anlamıyla aşılammıştır.

1960'lı yıllarda, daha sonra "ejderha" diye adlandırılacak olan Uzakdoğu'nun dört ülkesinde (Hong Kong, Güney Kore, Tayvan ve Singapur) yeni bir sanayileşme dalgası doğmuştur. Hammaddede yoksulu olan ve başından itibaren, dünya ticaretinin serbestleşmesinden de yararlanacak ihracata dayalı sanayileşme stratejisi izleyen sözkonusu ülkeler, geleneksel ithal ikamesine dayalı politaların karşılaştığı iç talep yetersizliği ve sanayileşmeye finansman sağlayan döviz kaynaklarının zayıflığı-istkrarsızlığı gibi engelleri kolayca aşabilmişlerdir.

1970'li yıllarda Brezilya, Meksika, Filipinler, Malezya, Tayland ve 1980'li yıllarda Çin, Endonezya, Şili, Türkiye, Tunus vs. ülkeler ise daha önceki, ithal ikameci politikalarının ürünü olan sanayilere dayanarak, yavaş yavaş ancak kararlı bir biçimde sanayi malı ihracatçısı ülkeler kervanına katılmışlardır.

Sınırlı sayıda ülkenin, dışa açık büyümede gösterdiği sınırlı başarı, şu anki mevcut küreselleşmenin daha çok endüstrileşmiş ülkeleri kapsayan "seçkin bir küreselleşme" olduğu ve yoksul ülkelerin oluşturduğu dünyanın öteki yarısını dışladığı gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır. Salt ekonomik verimlilik ve kar ölçüsüne göre işleyen küreselleşme olgusu, belli bir ekonomik gelişme düzeyini yakalamamış ülke ya da bölgeleri sistem dışına itmektedir. Oysa sosyal bir boyut kazandırılacak "yaygın bir küreselleşme", R. Prebische'in belirttiği gibi, dünyadaki mevcut ekonomi politikaları arasında uyum sağlamayı kolaylaştırırken, dünyanın öteki yarısının da ekonomik küreselleşme sürecine katılmalarını olanaklı kılacaktır. Aksi takdirde son otuz yılda, 1'e 30'dan 1'e 60'a yükselen dünyadaki zengin yoksul gelir farklılaşması belli bir süre sonra birlikte yaşamının olanaksızlaşacağı bir noktaya ulaşacaktır.

Dünyamızda son birkaç yıldır DTÖ'nün himayesinde yaygınlaştırılan "serbest ticaret"e karşı kararlı bir hareket oluşmaya başlamıştır. Hareket Aralık 1999 DTÖ Seattle zirvesinde kendisini dünyaya tanıtmaya olanağına kavuşmuş, Davos (Ocak 2000), Bangkok (Şubat 2000), Washington (Nisan 2000), Cenevre (Haziran 2000), Prag (Eylül 2000), Nice (Aralık 2000), Zürih (Ocak 2001), Quebec (Nisan 2001), Gotheborg (Haziran 2001), Salzburg ve Cenova (Temmuz 2001), Doha (Kasım 2001) Bruxelles (Aralık 2001) gibi değişik kentlerde 7'ler, AB, OECD ya da DTÖ gibi değişik uluslararası kuruluş ya da ülkeler tarafından yapılan zirveler, konferanslar ya da Dünya Ekonomik Forum'ları kitlesel eylemlerle protesto edilmiştir. İçinde bulunduğumuz yılın, Şubat ayı başında New York'ta, sanayileşmiş ülkeler öncülüğünde gerçekleştirilen geleneksel Dünya Ekonomik Forumu (DEF)'na karşı,

Brezilya'nın Porto Alegre kentinde "Sosyal Forum" adı altında, 110 ülkeden 50 bini aşkın insanın katılımıyla alternatif bir forum düzenlenmiştir.

Dünyanın değişik ülkelerinden gelen insanların oluşturduğu ve giderek kitlesel bir kimlik kazanan karşı hareket, yalnızca DTÖ'nün liberal ticaret politikalarını değil, aynı zamanda özellikle bugünkü biçimi ile küreselleşmeyi de protesto etmektedir. Bu bağlamda, "Dünya satılık bir mal değildir" sloganı ile sınırsız bir liberalizme karşı çıkılırken, dünya kamuoyunda "Daha adil ve daha insani bir dünya" talepleri yükselmeye başlamıştır. Bugünkü şekliyle dünya ekonomik düzenine, yani, yaygın deyimi ile "küreselleşme"ye karşı, belli ki önemli bir tepki vardır. Dünyanın "öteki" yarısını dışarıda bırakan ve "birlikte yaşamayı ve kader birliği yapmayı" reddeden mevcut "seçkin" küreselleşmeye karşı, "Başka bir dünya mümkündür" düşüncesi tüm dünyada yankı bulmuştur.

Son dönemlerde kitap, dergi ve gazete ya da görsel basın entellektüel, yani düşünsel tartışma ortamını aşarak fiziki eyleme dönüşen söz konusu tepki, salt insani gerekçelerden doğan duygusal bir hareket değildir. Mevcut küreselleşmeye karşı çıkışın ve bir ölçüde alternatif arayışının çok güçlü maddi temelleri de bulunmaktadır. 2002 yılına ayak bastığımız şu günlerde, dünya ekonomisi üzerinde kara bulutlar dolaşmaktadır. 2001 ilkbaharından itibaren başlayan dünya ekonomisindeki yavaşlama, 11 Eylül saldırısından sonra belirsizlik ve durgunluğa dönüşmüş bulunmaktadır. Dünya ekonomisi üzerine çöken sis perdesinin ne zaman kalkacağı bilinemediği gibi, şu anki durgunluğun nasıl aşılabacağı konusunda da inandırıcı bir öneri yapılamamaktadır. Bu durumda dünya ekonomisinin yeni bir çöküş sürecine girmesi pek de yabana atılamayan olasılıklar arasına girmektedir.

Oysa dünya ekonomisi 2000 yılına çok büyük umutlarla girmişti. 1997 yılında başlayıp, Güneydoğu Asya'dan Latin Amerika'ya kadar dalga dalga tüm yeryüzüne yayılan küresel mali krizin gölgesi ortadan kalkmış, küresel ekonomi yeni bir atılım sürecine girmişti. Dünya ekonomisinde gerçekleştirilen %4,7'lik büyüme hızı ve %13'e ulaşan ihracat artışı bu canlanmanın somut göstergeleri olmuştur. Ancak, yeni yüzyılın ilk yılı dünya ekonomisi için tam bir hayal kırıklığı yaratmış ve sürekli büyüme umutları büyük ölçüde kırılmıştır.

2001 yılında başlayan durgunluğu aşmak için ABD'nin faiz oranlarını %6'dan, son 40 yılın en düşük düzeyi olan %2'ye düşürmesi de eğilimi tersine çevirememiştir. Bugün 2002 yılı için OECD ülkelerinde, iyimser bir bakış açısı ile ancak ortalama %1'lik bir büyüme beklenebilmektedir. Aslında sorun 2001 ya da 2002 yıllarının sorunu değildir. Ekonomik istikrarsızlığın temelinde çok daha uzun vadeli ve çok daha derin yapısal sorunlar bulunmaktadır. AB gibi en gelişmiş ülkelerde dahi işsizlik sorunu bir türlü çözümlenememekte, Japon ekonomisi son beş yıldır girdiği durgunluğu bir türlü aşamamakta, Latin Amerika ülkeleri ekonomik krizle birlikte yaşamak durumundan bir türlü çıkamamakta, Güneydoğu Asya'nın "harika çocukları" mali krizin gölgesinde yaşamakta, son on yıldır dünya ekonomisinin lokomotifini olmuş ABD ekonomisi de, Merkez Bankası'nın rekor düzeyde faiz indirimlerine karşın bir türlü kendisini toparlayamamaktadır.

Bu durumda "yeni bir küreselleşme modeli" talebi, hem Kuzey yarı kürede mevcut küreselleşmeye başkaldırıyanların hem de küreselleşmenin dışına itilmiş Güney yarı kürede yaşayanların ortak istekleridir. Ancak, yeni bir model için öneriler

gibi, yeni bir modelden beklentiler de birbirlerinden çoğu kez farklıdır. Güney yarı küre için asıl sorun, küreselleşen ekonomiye daha yoğun bir biçimde katılabilmek ve artan dünya refahından ticaret yoluyla daha adil bir pay alabilmektir. Bu bağlamda, Kuzey yarı kürenin sınırlarını yeni sanayileşen ya da “sivrilen” diye anılan ülkelerin mallarına daha fazla açması ve çok yoksul ülkelere ise, sosyo-ekonomik gelişme süreçlerini başlatabilecek nitelikte, kalıcı ekonomik ve teknik yardım sağlanması gerekmektedir.

Günümüzde “yeni bir dünya düzeni” önerisi yapanların etkili öncüleri, mevcut dünya düzeninin mimarları gibi Kuzey yarı küreden, yani Kuzey Amerika’dan, Batı Avrupa’dan ya da Avustralya ve Japonya’dan gelmektedirler. Bu durumda yeni dünya düzeni için oluşan talepler, Güney yarı küreden çok gelişmiş toplumların kendi gereksinimlerine göre şekillenmektedir. Nitekim söz konusu yenilikçi gruplar son DTÖ konferansında, Kasım 2001’de Doha’da, birtakım “çevre”, “sağlık” ve “sosyal” normlara saygılı, yani “koşullu bir serbest ticaret” politikasını gündeme taşımışlardır. Zaten, Batı basınında küresel ekonomik düzenin işleyişine karşı geliştirilen eleştiriler de, öteden beri benzer konular üzerinde yoğunlaşmıştır.

“Koşullu serbest ticaret” ilkesine göre, ticarete taraf ülkelerin çocuk işçi ve mahkumların çalıştırılmaması, sendikal örgütlenmenin ve toplu sözleşme yapmanın önündeki engellerin kaldırılması gibi sosyal ve doğal çevreye zarar veren maddelerin-yöntemlerin ekonomik faaliyetlerde kullanımını sınırlayan çevresel koşullara uygun hareket etmesi gerekmektedir.

Sera etkisi yapan gaz miktarını sınırlamayı hedefleyen Kyoto Protokolü’nü ve Kalıtımsal Değişime Uğratılmış Canlıların İthalatını Yasaklayan “Biosécurité Protokolü”nü imzalamayı reddeden ABD ile güney yarı küre yeni ticaret koşullarına çok sıcak bakmamaktadır.

İçerisinde sosyal ilerleme ve adil bölüşüm gibi bir takım olumlu unsurlar barındıran bir uluslararası çalışma standartları anlaşması ilk başta olumlu karşılanabilir. Üstelik, düşük ücrete dayalı sanayileşme, dış pazarlara açılma ve ekonomik gelişme stratejilerinin sürdürülebilirliği de pek olanaklı değildir. Ancak Güney yarı kürenin kaygısı, istismara son derece açık olan hem sosyal hem de çevre koşulunun gelişmiş ülkeler tarafından önlerine yeni bir ticari koruma aracı olarak çıkarılacağıdır. Gelişmiş ülkelerin, sivri ülkelerin ucuz emek gücüne dayalı sanayi ürünleri karşısında zorlanmaya başladığı 1970’li yılların ilk yarısında sosyal koşul argümanını ortaya atması ve 1974 yılında, GATT’ın serbest ticaret ilkelerine tamamen aykırı olan “Çok Elyafıllar Anlaşması” (MFA)’nı uygulamaya koymaları, “yeni korumacılık” kaygılarını haklı çıkarmaktadır.

Güney yarı kürenin, DTÖ’ne benimsetilmek istenen çevre koşulu için de benzer kaygıları bulunmaktadır. Dünyamızda çevre konusundaki duyarlılığın son 10-15 yıldır giderek artması, hükümetlerin bu konu üzerine daha fazla eğilmeleri sonucunu doğurmuştur. Ancak birkaç asır boyunca, ekonomik büyüme adına tüm dünyada doğal kaynakları istedikleri gibi kullanıp tahrip eden kuzey yarımkürenin, bugün Güney yarı küreyi dünyanın “doğal parkı” durumuna getirecek nitelikte bir ticari düzenleme yapmasına izin vermemek gerekmektedir. Açıktır ki, bu tür bir düzenlemenin yaşama geçirilmesi, Güney yarı kürenin sosyo-ekonomik kalkınma hedefleriyle çelişebilecektir.

Doğal faktörlere bağımlılığı nedeniyle tarım kesimini ve tarım ürünleri ticaretini çok yakından ilgilendiren çevre koşulu sosyo-ekonomik gelişme çerçevesinde ele alınmalıdır. Güney yarı kürenin ekonomik gelişme adına doğal çevreyi tahrip etmesi elbette ki sözkonusu olmamalıdır. Ekonomik gelişme ile çevresel kaygıları, olanaklar ölçüsünde örtüştüren politika arayışına yönelmek, bu bağlamda “sürdürülebilir kalkınma stratejisi”ni tartışmaya açmak gerekmektedir.

- DTÖ – Tarım Anlaşması ve Türkiye

Tarım kesimi ile ilgili olarak dünya ekonomisinin son on yıldır tanık olduğu en kapsamlı ve önemli ekonomik olay, Uruguay Round’dur. 1980’li yıllarla birlikte, arzın talebi aşması sonucunda dünya tarım piyasalarında yaşanan karmaşa ve “sübvansiyonlar savaşı” gibi yüksek maliyetli pazar mücadeleleri, GATT tarafında gerçekleştirilen söz konusu Round’un temel gerekçeleri olmuştur. 1986 yılında başlatılan Uruguay Round, ancak 1993 yılı sonunda bitirilebilmiştir.

Türkiye’nin de Nisan 1994’de imzaladığı Uruguay Round Nihai Metni’nin en önemli bölümlerinden birini, tarım ve dış ticaret politikaları oluşturmaktadır. Bu alanda genel eğilim, tarım politikalarının devlet müdahalesinden arındırılıp, tarımsal üretim ve değişimin piyasa mekanizmalarının yönlendirmesine bırakma yönündedir. Ancak, şu aşamada Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)’nün sorumluluğunda yürütülen Tarım Anlaşması’nın tarım ürünleri uluslararası ticaretine tam bir serbesti getirmekten çok, serbest ticareti engelleyen ve çarpıtan unsurları tesbit edip denetim altına almayı ve ardından söz konusu unsurları aşamalı olarak sınırlamayı amaçladığını söyleyebiliriz. Bu çerçevede, tarım ürünleri ihracatına sağlanan sübvansiyonlar, ithalata uygulanan gümrük tarifeleri ve tarife dışı engeller, ve nihayet tarım kesimine verilen iç destekler belli bir indirim tabii tutulmaktadır.

Tarım Anlaşması’nın uygulamaya girdiği 1975 yılından bu yana, uygulama bağlamında önemli somut adımlar atılmıştır. Tarım ürünleri ithalatında uygulanan kota ya da prelevman gibi tarife dışı engellerin tümü kaldırılarak gümrük tarifelerine dönüştürülmüştür. Gümrük tarifeleri ise bu dönem içerisinde (1995-2000), gelişmiş ülkelerde, öngörüldüğü gibi %36 oranında azaltılmış ve gelişmekte olan ülkelerde 2004 yılı sonuna kadar toplam %24 oranında azaltılacak biçimde indirimler süregelmektedir. Tarım ürünleri ihracatına sağlanan sübvansiyonlar, gelişmiş ülkelerde aynı altı yıllık dönemde %36 oranında azaltılmış, gelişmekte olan ülkelerde, yine 2004 yılı sonuna kadar toplam %24 oranında azaltılacak biçimde indirimler süregelmektedir. Tarım kesimine yönelik, doğrudan yardımların dışında kalan tüm iç destekler, gelişmiş ülkelerde geçen altı yıllık sürede %20 oranında azaltılmış, gelişmekte olan ülkelerde 2004 yılı sonuna kadar toplam %13,3 oranında azaltılacak biçimde indirimler süregelmektedir.

Türkiye, DTÖ Tarım Anlaşması çerçevesinde, tarım ürünlerinin tümünü, saptadığı yeni koruma oranları ile DTÖ’ye konsolide ettirmiş ve gümrük vergilerinde, on yıl içerisinde ortalama %24, her bir ürün için en az %10 indirim yapmayı taahhüd ederek yükümlülüklerini yerine getirmek için ilk adımını atmıştır. İhracat sübvansiyonları ve iç destekler için izin verilen sınırlar altında kalındığından herhangi bir indirim taahhütünde bulunulmamıştır. Kısaca, daha çok iç piyasalara yönelik üretim yapan, dış rekabete karşı aşırı bir biçimde korunmayan, ihracatını

sübvansiyonlarla özendirmeyen ve nihayet tarımsal üretimine yüksek bir iç destek sağlamayan Türk tarımının, DTÖ Tarım Anlaşması'ndan olumsuz bir biçimde etkilenmesi beklenemez.

Ancak uzun dönemde, dünyada oluşacak yeni koşullardan zarar görmemesi, hatta yeni durumu kendi lehine çevirebilmesi için Türkiye şu an sahip olduğu potansiyeli değerlendirebilecek yeni tarım politikalarına yönelmesi gerekmektedir. Uluslararası kısıtlar bir yana, geleneksel tarım politikalarının artık işlevlerini tamamladığı ve etkinliklerini kaybettiği her kesimce benimsenen ortak bir görüştür.

Tarım kesimi için yeni politika oluşturma gerekliliği, uzun yıllardır Türkiye'de genel kabul gören bir görüştür. Yeni tarım politikaları için öneriler farklılaşsa da, geleneksel tarım politika ve araçlarının artık işlevlerini tamamladıkları ve etkinliklerini kaybettikleri kanısı hemen hemen tüm siyasi düşünce ve ekonomik kesim temsilcilerince benimsenmektedir. Türk tarımının kendi bünyesinde gerçekleşen teknik, ekonomik ve sosyal dönüşümler kadar, iç ve dış ekonomik koşul ve politikalarda son yıllarda meydana gelen değişiklikler de, yeni bir tarım politikasına yönelme düşüncesini besleyen temel unsurlar olmuştur.

Türkiye'de çok önemli bir kamu finansmanı sorunu bulunduğu ve bu sorunun, ülke ekonomisinin temel sorunu haline gelen kronik enflasyonu beslediği tartışmasız bir gerçektir. Ancak IMF patentli reform paketinin Türk tarımının yapısal sorunlarını dışladığı ve yeni destekleme önerilerinin, tarımda yapısal sorunların çözümlenemediği ve kamu maliyesinde istikrarın sağlanamadığı sürece uygulanabilme olanağının bulunmadığı da bir gerçektir. Bu durumda, yeni tarım politikalarının oluşturulmasında dış ve iç genel ekonomik kısıtlar kadar tarımsal yapıdan kaynaklanan kısıtların da hesaba katılması gerekmektedir.

1980'li yılların başından itibaren dünya ekonomisine açık, büyüme stratejilerine yönelmiş bulunan Türkiye'nin, tarım politikalarını oluştururken uluslararası koşul ve gelişmelere kayıtsız kalması düşünülemez. Ekonomik küreselleşme sürecinin yaşandığı bir dünyada ise, bu gelişmeler ister istemez hesaba katılması gereken bir kısıta dönüşmektedir. Tarım kesimi ile ilgili olarak son yıllarda dünyada yaşanan en önemli gelişme, yukarıda belirtildiği gibi, 1995 yılında uygulamaya giren ve Türkiye için de bağlayıcı nitelikte olan Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Tarım Anlaşması'dır. 1996 yılında uygulamaya giren Gümrük Birliği (GB) ve AB'ye tam üyelik çerçevesinde, Türk tarım politikalarının Ortak Tarım Politikası (OTP)'na uyumu zorunluluğu da, DTÖ Tarım Anlaşması ile aynı yönde politika değişikliklerini gündeme getirmektedir.

Kamu finansman açıklarının yanında, tarım kesiminin kendine özgü sosyo-ekonomik yapısı, tarım politikaları için bir başka iç kısıtı oluşturmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, genel eğilimin aksine bir gelişme ile, kalkınma sürecinde Türkiye tarımında işletme sayısı giderek artmakta ve ortalama işletme büyüklüğü de giderek küçülmektedir. Bu durum, tarım kesiminin ekonomik bir sektör olmanın dışında, çok önemli bir sosyal fonksiyon üstlendiğini ortaya koymaktadır. Küçük ve parçalı işletme yapısı, modern girdilerde optimal kullanımı önleyerek tarımda önemli bir teknik sermaye israfına yol açarken, yoğun nüfus yapısı ise tarımsal desteklemelerde politik kaygıların ön plana çıkmasına neden olmaktadır. Eğitim düzeyinin düşüklüğü,

örgütsüzlük, katılım eksikliği ve alt yapı hizmetlerinin yetersizliği tarım kesiminin diğer yapısal sorunlarıdır.

Tüm bu koşul ve kısıtlar ile birlikte, uygulanacak tarım politikalarının önceliklerinin ve başlıca amaçlarının da açık bir biçimde belirlenmesi gerekmektedir. Çünkü tarım için seçilecek politikanın içeriği, iç ve dış kısıtlar kadar bu politikalara tanınan önceliklere ve uygulamalar için öngörülen beklentilere de bağlı olacaktır. Örneğin, piyasa istikrarına öncelik tanıyan bir politikanın içeriği ile tüketici refahı, gelir dağılımı ya da gıda güvenliği amaçlarını ön planda tutan politikaların içerikleri birbirlerinden elbette farklı olacaktır.

21. yüzyılın başında Türkiye için tasarlanabilecek yeni tarım politikalarının gerekçelendirilmiş amaçlarını üç noktada toplayabiliriz:

1- Sosyo-ekonomik ve teknolojik yapısal sorunlarını çözüme henüz kavuşturamamış bir tarım için; tarımsal verimliliği arttırmak ve üreticilerin yaşam düzeylerini yükseltmek,

2- Hızlı artışını sürdüren ve kentleşen, ancak yetersiz beslenen bir nüfus için; gıda güvenliğini sağlamak ve beslenme düzeyini iyileştirmek,

3- Sınırlı bir ihracat yeteneğine karşılık büyümesi büyük ölçüde ithalata bağlı bir ekonomi için; ihracat yoluyla ödemeler dengesine katkıda bulunmak.

Temel amaçların bu şekilde belirlenmesinin ardından atılacak ilk adım, iç ve dış kısıtlara uyumlu tarımsal politika araçlarının saptanması olmalıdır. Bilindiği gibi, tarımsal destekler tüm ülkeler için en önemli ve en etkili politika araçlarıdır. Türkiye'nin şu anki dış ve iç kısıtları, yeni tarım politikalarının seçici ve dinamik destekleme programları ile donatılması gerektiğini ortaya koymaktadır. DTÖ Tarım Anlaşması ve GB ile Türkiye'nin üstlendiği yükümlülükler bir yana bırakılsa dahi, kamu maliyesinin bugünkü olanakları ile 1960 ve 70'li yıllardaki gibi yaygın bir destekleme programı yürütmek zaten olanaksızdır. Tarımsal vergilendirme, para ve ticaret politikaları, toprak rejimi ve eğitim sistemi destekleme politikalarını tamamlayacak diğer politika araçlarıdır.

Dünyada ve Türkiye'de en yaygın biçimde uygulanan tarımsal destekler fiyat desteği, girdi-kredi sübvansiyonları ve doğrudan desteklerdir. Şu ana kadar daha çok iç talebi karşılama, yani gıda güvenliğini sağlama kaygısı ile tarım politikalarını oluşturan Türkiye, fiyat desteği ile girdi-kredi sübvansiyonu araçlarından yararlanmıştır. 1962 yılında uygulamaya giren OTP'de, aynı doğrultudaki amaçlar için girdi sübvansiyonlarından çok fiyat desteği sisteminden yararlanılmıştır. DTÖ Tarım Anlaşması ise, bir tarımsal destekleme aracı olan müdahale fiyatlarının aşamalı bir biçimde terkedilerek dünya piyasa fiyatları ile uyum sağlayabilmenin yolunun açılmasını, fiyat desteğinin terkedilmesi ile meydana gelebilecek üretici gelir kayıplarının doğrudan destek sistemleri ile telafi edilmesini önermektedir.

Piyasa mekanizmasının işleyişini ve kaynakların etkin dağılımını engellediği için sık sık eleştiri konusu yapılan fiyat desteği, sonuç itibarıyla tüketici refahının da aşınmasına neden olmaktadır. AB'de tarımsal açıkların bulunduğu ve hızlı ekonomik büyüme sayesinde toplumsal bir refah sürecine girildiği bir dönemde başarılı bir

biçimde uygulanabilen fiyatlara müdahale sistemi, elbette nüfusun çok büyük bir bölümünün henüz yıllık 1000-1500 dolarlık bir gelir düzeyi ile yetinmek durumunda olduğu ve çok sayıda üründe üretim fazlasının bulunduğu Türkiye'de yaygın ve sürekli bir destekleme aracı olmamalıdır. Ancak, gelir dağılımının zaten çok büyük ölçüde adaletsiz olduğu ülkemizde fiyatlar yoluyla destekleme sisteminin tüketiciye yansıttığı mali yükün en büyük bölümü yine yoksul kitlelerin üzerinde kalmaktadır. Fakat tüm bu olumsuzluklara karşın, daha çok iç talebe yönelik olarak üretilen ve ülkenin gıda güvenliği açısından stratejik önem taşıyan temel tarım ürünlerinde fiyat desteğinin terkedilmesi çok uzun bir zaman dilimine yayılmalıdır. Aksi takdirde Türkiye, önümüzdeki yıllarda nüfusunun beslenmesini yabancı üreticilere teslim etmek durumu ile karşı karşıya kalacaktır.

Fiyat desteği sistemini ikame edebilecek doğrudan destek sistemlerinden “fark ödeme sistemi”nin uygulanabilmesi için ise gerekli mali, sosyo-ekonomik, teknolojik, kurumsal ve hukuki koşullar henüz yeterince oluşmamıştır. Bu bakımdan, fiyat desteğinden fark ödeme sistemine geçiş mutlaka aşamalı bir biçimde, gerekli koşullar oluşturuldukça gerçekleştirilmelidir. Uygulamaya geçiş, gerekli koşullara şu an en fazla uygunluk gösteren ve Türkiye'nin dış satım için en önemli sanayi dalının da hammaddesi olan pamuktan başlamalıdır. Gerekli koşulların oluşmasına bağlı olarak, pamuğu sırasıyla sanayi bitkileri, baklagiller ve tahıllar izlemelidir. Fark ödeme sistemi çerçevesinde saptanacak hedef fiyatlar, dünya piyasa fiyatları düzeyinden çok yerli üretim maliyetlerine göre oluşturulmalıdır. Çünkü, Türk tarımı henüz ileri sanayi ülkelerinin ekonomik ve teknolojik gelişmişlik düzeyinin henüz çok gerisinde bulunmaktadır.

Doğrudan destek sistemlerinden olan “prim” sistemi, üretim açıkları bulunan hayvansal ürünler, yağlı tohumlar, yem bitkileri ve dünya piyasalarının potansiyel ürünleri olarak nitelendirilen ekolojik ürünlerin üretimlerinin özendirilmesi ve tarımsal ürün kalitesinin yükseltilmesi amacıyla, geçici olarak kullanılabilir bir destekleme yöntemidir. Kronik kamu açıkları ve yetersiz kayıt sistemi, söz konusu destekleme yönteminin uygulanmasını sınırlandırabilecek en önemli engellerdir. Ancak, sözü edilen engeller ortadan kalkmış olsa dahi, politik istismara açık yapısından dolayı prim sisteminin uygulamasını olanaklar ölçüsünde sınırlı tutmak gerekmektedir. Bu koşullarda, ek denetim mekanizmaları geliştirilerek yaşama geçirilecek uygulama, üretim açıklarının çok büyük boyutlarda olduğu ve ciddi kalite sorunlarının yaşandığı üretim alanları ile sınırlandırılmalıdır.

Sonucu doğrudan destek sistemi olan “doğrudan gelir desteği” yöntemi ise, öncelikle bir sosyal politika aracı olarak değerlendirilmelidir. Gelir yardımı, pazara yeterince ürün sunamayan ve yeterli bir gelir düzeyine ulaşamayan küçük aile işletmeleri ve köylüler için yapılmalıdır. Böylece, ekonomik yönü ağır basan ve daha çok ürün ve piyasalara yönelik uygulamaları içeren “tarım politikaları” ile, sosyal yönü ön planda bulunan ve kırsal kesimde yaşayan ailelerin geçimlerini sağlamaya yönelik uygulamaları içeren “kırsal politikalar” birbirinden ayrılarak her iki politikanın da etkinliği artırılmış olacaktır. Ancak, doğrudan gelir desteği ya da pirim sistemi bir “telafi edici ödeme” sistemine dönüştürülerek, arz fazlası bulunan fındık ve çay gibi ürünlerin alternatif üretim alanlarına kaydırılmaları için de, yani ekonomik amaçlar için de etkin bir biçimde kullanılabilir. Başta çay olmak üzere, tütün, şeker pancarı, fındık gibi üretim fazlası olan bir takım tarım ürünlerine bugüne kadar uygulanan kesintisiz destekleme programlarında sosyal gerekçeler ekonomik gerekçelerin hep önünde yer

almıştır. Ekonomik ve sosyal gerekçelerin, başka bir anlatımla tarımsal politikalarla kırsal politikaların iç içe girdiği bu sistem, ekonomik israf ile birlikte politik istismara da kaynaklık etmiştir.

Türk tarımının yapısından kaynaklanan çok geniş bir hedef kitlenin varlığına karşılık, ekonomi çok büyük bir kamu finansmanı kısıtı ile karşı karşıya bulunmaktadır. Bu durumda, doğrudan gelir desteği uygulamasına aşamalı bir biçimde geçme zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Uygulamada öncelik, çok büyük bir ekonomik israfa ve aynı zamanda politik istismara açık olan ve arz fazlası bulunan ürünlerin başka üretim alanlarına kaydırılma işlemine verilmelidir. Çünkü tarımsal desteklerden kaynaklanan ekonomik israf, yeni tarım politikası araçlarının uygulanmasında karşımıza çıkan mali kısıtı besleyen önemli unsurlardan bir tanesidir.

Fiyat desteği sisteminden doğrudan destek sistemine geçiş, tarım politikalarında her şeyden önce siyasi tercihte bir değişiklik anlamına gelmektedir. Söz konusu politika değişikliği, tarımsal desteklemenin faturasını tüketicilerden vergi mükelleflerine aktarmaktadır. Gerçi yapılan hesaplamalar göstermektedir ki, israfçı yapısından ötürü Türkiye’de fiyat desteği sistemi tüketiciler kadar vergi mükellefleri için de bir mali yük oluşturmaktadır. Kamu maliyesi kısıtlarının çok yüksek bir düzeyde bulunduğu bir dönemde, tarımsal desteklerin yükünü tüketicilerden vergi mükelleflerine, yani bütçeye aktarmak isabetli bir strateji de değildir.

Kısaca söylemek gerekirse, doğrudan destek sisteminin uygulamaya sokulabilmesi için gerekli üretim ve piyasa koşulları bir yana bırakılsa dahi, yalnızca kamu maliyesi kısıtı bu yönde bir politika değişikliğine izin vermeyecektir. Müdahalenin maliyetini devlet bütçesine yükleyen bu tür bir politikanın uygulanabilme olasılığı, özellikle de bütçe kısıtlarının çok güçlü olduğu bir dönemde çok zayıf gözükmektedir. Eğer yeni politikalar fiyat desteğini aşamalı olarak terkedip çok sınırlı bir doğrudan gelir desteği uygulaması ile yetinirse, başka bir anlatımla tarıma sağlanan destekler köklü bir aşınmaya uğrarsa, Türk tarımının geleceği ve nüfusun gıda güvenliği tehlikeye düşecektir. 1999 yılı sonunda IMF’ye sunulan niyet mektubunda yer alan tüm ekonomik ve sosyal politikalarda mali kısıtın belirleyici unsur olarak kabul edilmesi bu yöndeki kaygıları güçlendirmektedir.

Yapısal sorunlarını henüz aşamamış ve devlet desteğine gereksinim duymayacak bir gelişmişlik düzeyine ulaşamamış Türk tarımı için destekler yaşamsal bir önem taşımaktadır. Mali, sosyo-ekonomik ve teknolojik koşul ve kısıtların bir fonksiyonu olarak tasarlanacak seçici ve dinamik bir destekleme modeline sahip bir tarım politikası en akılcı seçenek olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye ekonomisinin bünyesinden doğan makro-ekonomik kısıtlar tarım kesiminin gelişme dinamiklerini yok edecek bir politikaya dönüştürülmemelidir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, kimyasal gübre başta olmak üzere tarımsal girdilere sağlanan sübvansiyonların aşamalı bir biçimde kaldırılacak olmasının isabetli bir karar olduğunu, ancak tarımsal kredilere sağlanan sübvansiyonları kaldırmak yerine, ekonomik israfa neden olan kredi sisteminin yeniden yapılandırılmasının daha doğru olacağını söyleyebiliriz.

Sonuç olarak, ekonomik israfa ve politik istismara açık olan ve etkinliğini uzun zamandır kaybetmiş bulunan geleneksel tarım politikaları ve destekleme sistemlerinin artık değiştirilmesi gerektiği genel kabul gören bir görüştür. Kaldı ki, mali koşullar

uygun olsa dahi, yaygın ve kesintisiz bir devlet desteğinin ekonomide neden olacağı büyük kaynak israfı dışında, tarım kesimini piyasa mekanizması karşısında duyarsızlaştırdığı, rekabet koşullarında etkin ve güçlü tarım işletmelerinin oluşmasını engellediği de çok iyi bilinmektedir. Fiyat hareketlerine duyarsız kalan üreticiler, doğal olarak, dünya piyasalarında meydana gelen olumlu gelişmelerden de yararlanamayacaklardır. Tarımsal gelişme açısından, tarım kesiminin geleceğini tamamen devletin inisiyatifine bırakmış edilgen politikaların da en az, mali kısıtları gerekçe göstererek tarımsal destekleri bir anda ortadan kaldırmaya yönelik politikalar kadar zararlı olduğu unutulmamalıdır. İşte bu noktadan hareketle, doğrudan destek sistemi tarım piyasalarına işlerlik ve kamu desteklerine etkinlik kazandırmanın aracı olarak, gerekli koşullar oluşturulduğu ölçüde uygulamaya sokulabilir. Bu bağlamda, fark ödeme sistemi ile fiyat-piyasa istikrarı sağlanırken, prim ve telafi edici ödemeler sistemi ile de tarımsal üretim ve kaliteye yönelik sorunlar çözüme kavuşturulabilir. Doğrudan gelir desteği ise, ekonomik bir birim olmaktan çok sosyal bir dokunun hücrelerini oluşturan tarımsal işletmelerde, asgari bir yaşam düzeyini güvence altına alan bir araç olarak kullanılacaktır.

- DTÖ ve Yeni bir Round

Uruguay Round'da olduğu gibi son DTÖ genel toplantısı olan Doha Konferansı'nda da en çetin görüşmeler "tarım dosyası" üzerinde toplanmıştır. ABD ile 18'li Carns grubu, yani ilke olarak tarım ürünleri ihracatına sübvansiyon vermeye karşı olan ülkeler, sübvansiyonlu ihracatını sürdüren OTP'yi eleştiri yağmuruna tutmuşlardır. DTÖ Tarım Alaşması yükümlülüklerini eksiksiz yerine getirmesine karşın, AB'de tarımsal sübvansiyonlar hala yüksek bir düzeyde bulunmaktadır.

Tarımsal üretimi yüksek destekleme fiyatları ile özendiren AB, 1980 sonrası dünya piyasalarında arzın yükselip piyasa fiyatlarının düşmesine neden olmuştur. Bu durumda AB tarımsal üreticilere verdiği sübvansiyon miktarını giderek arttırmıştır. Düşük fiyatlar Türkiye gibi tarımsal ihracata sübvansiyon sağlamayan ülkelerin rekabet şansını ortadan kaldırmıştır. ABD gibi güçlü mali olanaklara sahip ülkeler ise, ihracatlarına sübvansiyon vererek AB ile rekabete, başka bir anlatımla "sübvansiyonlar savaşı"na girmiştir.

1992 Mayıs Reformu ile destekleme fiyatlarında %15-20 oranında aşamalı bir indirim giden AB, 1999 yılında yaklaşık aynı oranlarda yeni bir indirim programını uygulamaya sokmuştur. Bu son programa göre, AB'nin tarım ürün fiyatları, 2006 yılında dünya piyasa fiyatları ile aynı düzeye gelecek ve böylece sübvansiyon sorunu kendiliğinden ortadan kalkacaktır.

Doha Konferansı'nda, 2002 yılında yeni bir DTÖ Round başlatılması kararlaştırılmış bulunmaktadır. Üç yıl sürmesi öngörülen Round'da yeni bir ticari serbestleşme süreci başlatılacaktır. Zaten daha önce de belirttiğimiz gibi, Uruguay Round tarım ürünleri ticaretinde tam anlamıyla bir serbestleşme sağlamaktan çok, serbest ticareti engelleyen unsurları tesbit etmek ve bu unsurları denetim altına almak hedefini gütmüştür. 1995 sonrası düşük bir düzeyde tutulan tarımsal desteklerin azaltılması süreci, yeni round sonrası hiç şüphesiz hızlandırılacaktır.

DTÖ'nün tarım ürünleri ticareti ile ilgili politikaları tarihi bir perspektif içerisinde ele alındığı zaman, serbestleşme yönünde ortaya çıkan geri dönülmez eğilim açık olarak görülebilir. Başlangıçta, yani 1948 GATT anlaşmaları metninde, tarım kesimi dışarıda bırakılmamış ancak bu kesime özel bir düzenleme getirilmiştir. Başka bir

anlatımla, GATT'ın uygulamaya girdiği tarihten itibaren tarım ürünleri, sanayi ürünlerinin tanık olduğu ticari serbestleşmenin büyük ölçüde dışında tutulmuştur. "Tarım istisnası", ihracat ve ithalata uygulanan miktar kısıtlamalarının kaldırılmasını inceleme konusu yapan XI. madde ile tanımlanmıştır. Buna göre, öteki ürünlere tanınan belirli koşullarda ki miktar kısıtlaması uygulama olanağı tarım ürünleri için daha da genişletilerek, ulusal tarımsal fazlayı eritmek için ithalata, tarımsal açığı büyütmek için ihracata miktar kısıtlamasına gitme olanağı verilmiştir. İhracat sübvansiyonları ve damping fiyat uygulamaları için de, GATT'ın XVI. ve VI. maddeleri ile "Tarım istisnası" getirilmiştir. Bu maddelere göre, ilgili ülke söz konusu tarım ürünü ile ilgili olarak dünya ticaretinde adil bir payın üzerine çıkmadığı sürece tarım ürünleri ihracatına sübvansiyon, iç piyasada uygulanan fiyatları aşmamak koşulu ile de damping fiyat uygulayabilir.

GATT'ın tarım ürünleri ticaretini, kısmen de olsa genel kurallar dışına çıkararak özel bir çerçevede değerlendirmesi, her şeyden önce tarım kesiminin kendine özgü yapısından kaynaklanmaktadır. Üretimin doğal koşullara bağlı olmasından kaynaklanan arz katılığı, tüketimin daha çok beslenmeye yönelik olmasından kaynaklanan talep katılığı, tarım piyasalarında ve üretici gelirlerinde istikrarın oluşumunu güçleştirmektedir. Fiyat ve gelir istikrarsızlığı, sonuç olarak tarım kesimine yapılan müdahalelere temel oluşturmaktadır.

1960-1980 yılları arasında GATT tarafından gerçekleştirilen Dillon, Kennedy ve Tokyo Round'larında gündem dışı kalan tarım kesiminin, 1986 yılında başlayan Uruguay Round'da en kritik tartışma konusu olmasının temel nedenini piyasaların istikrarı ile oluşturmaktadır. II. Dünya Savaşı sonrası talebi ancak arkadan izleyebilen tarımsal arzın, 1980 sonrası arzı aşması, dünya tarım piyasalarında "sübvansiyonlar savaşı"na varan bir pazar mücadelesi ve ticari karmaşanın yaşanmasına yol açmıştır. İşte bu durum DTÖ'nün tarım ürünlerinde de serbest ticaret politikalarına yönelmesine ortam hazırlamıştır. Günümüzde, üstelik DTÖ politikalarını etkileyebilecek durumda olan gelişmiş ülkeler, tarım kesimine müdahaleyi gerekli kılan piyasa istikrarsızlığı sorununu, tarımsal üretimin doğal koşullara bağımlılığını azaltan ileri teknoloji ve modern depolama olanaklarının uygulamaya konulması ile büyük ölçüde aşmış bulunmaktadır. Diğer yandan, söz konusu ülkelerde tarımsal nüfusun %3-5 gibi çok düşük düzeylere inmesi ve gıda güvenliklerinin, Savaş sonrasının korumacı politikalarla sağlanmış olması DTÖ'nün tarım politikalarında serbestleşmenin önünü açacak olan diğer önemli unsurlardır. Bu arada, dünyanın en önemli tarımsal gücü olan AB'de tarım ürünleri fiyatlarına müdahalenin 2006 yılında sona erecek olması da bu yöndeki politikaları özendirerek bir durumdur. Kısaca, DTÖ'nün bu yıl içerisinde başlayacak olan yeni roundunda serbestleşme yönünde köklü kararlar çıkması beklenmelidir.

Ancak, tarım kesimi için koşulsuz bir serbestleşmenin çok büyük sorunlar yaratacağını belirtmek gerekmektedir. Yapısal sorunlarını henüz aşamamış ve devlet desteğine gereksinim duymayacak bir gelişmişlik düzeyine ulaşamamış olan Türkiye'nin de içinde bulunduğu gelişmekte olan ülkelere ise, bu tür bir politika tarımsal faaliyetlerin sonunu getirecek tehlikeler içermektedir. Tarım kesimi gibi, üretimin ötesinde toplumların sosyal ve kültürel temel dokularından birisini oluşturan ve ülke-dünya nüfuslarının beslenmesi gibi yaşamsal bir işlevi yerine getiren bir faaliyet alanının salt piyasa mekanizması tarafından yönlendirilmesine müsaade edilemez. Günümüzde, DTÖ'nün koşulsuz liberal tarım politikaları yaratma çabalarının ötesinde IMF'nin, yine Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere, yapısal uyum ve ekonomik istikrar programları çerçevesinde dayattığı "tarım reformları" da tarım

kesimi için çok büyük tehlikeler içermektedir. Őu an Türkiye’de uygulamada olan, tarım kesiminin özgün koŐullarından ve yapısal sorunlarından kopuk bir zeminde, tamamen finansal kaygılardan hareketle hazırlanan “Made in IMF” tarım reformu, Türk tarımını sonu belirsiz bir yola sürüklerken, yetmiŐ milyona yaklaŐan bir nüfusun gıda güvenliğini de hiŐe saymaktadır.

Bu temel endiŐe ve eleştiriler bağlamında DT’nün kurallarını yeniden tanımlamak iÇin, gelişmekte olan ülkelerin öncülüğünde bilimsel ŐalıŐmalar yapılması ve uluslararası politik Őabalar harcanması gerekmektedir. Yeni DT kurallarına, öncelikle toplumların refahının ve geleceğinin mutlak surette ticari karlılığa bağlı olmadığı gerŐeĐinden hareketle, yeni bir sosyal boyut kazandırılmalıdır. Bu ŐerŐevede, her ülkenin kendine özgü toplumsal yapı ve kurumları, yeterli beslenme ve gıda güvenliği, sosyo-ekonomik gelişme endiŐeleri, kırsal kalkınma ve Çevre sorunları, vs. gibi konular DT’nün Çok taraflı görüŐmelerine dahil edilmelidir. Diğer taraftan, uluslararası piyasalarda haksız rekabete yol aŐan ve gelişme yolunda olan ülkelerin yerel üretimlerine Çok büyük tehdit oluşturan AB ve ABD gibi zengin ülkelerin sübvansiyonlu ihracatları acilen yasaklanmalıdır.